

Wydawnictwo ATK opublikowało dalszych 13 tomów w serii "Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy", Wydawnictwo "Pax" wydało 11 pozycji związanych z antykiem chrześcijańskim, Wydawnictwo "Znak" rozpoczęło serię "Ojcowie żywi", z której ukazało się już 6 tomów, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL opublikowało 6 pozycji. Szkoda tylko, że zaniechano wydawania poznańskiej serii: "Pisma Ojców Kościoła". Na łanach "Collectanea Theologica" od 1978 r. ukazuje się 3 razy w roku kilkunastostronicowy dodatek "Biuletyn Patrystyczny" /dotąd 12 numerów/. Dużym niewątpliwie osiągnięciem jest również pojawienie się pierwszego polskiego periodyku patrystycznego, półrocznika "Vox Patrum" /na razie na prawach "do wewnętrznego użytku"/, wydawanego przez Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL. Dzięki temu staliśmy się jednym zaledwie z kilku państw posiadających takie specjalistyczne czasopismo.

Ks. Stanisław Longosz

2. RODZINA W KOŚCIELE STAROŻYTNYM

Pod tym hasłem obradowało 24-25 listopada br. sympozjum patrystyczne, zorganizowane przez Międzywydziałowy Zakład Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL, które zgromadziło kilkadziesiąt osób z całej Polski. Byli obecni przedstawiciele ATK i ChAT z Warszawy, Papieskiej Akademii Teologicznej z Krakowa, papieskich fakultetów teologicznych z Poznania i Wrocławia, naukowcy ze środowiska toruńskiego i bydgoskiego, wykładowcy patrologii z seminariów duchownych /Pelplin, Poznań, Szczecin, Siedlce, Tarnów, Gniezno/ oraz klerycy diecezjalnych i zakonnych seminariów duchownych /z Warszawy, XX. Chrystusowcy z Poznania i XX. Pallotyni z Ołtarzewa/. Wśród zaproszonych prelegentów spoza środowiska KUL należy wymienić, m.in. gościa sympozjum - prof. dra Bernharda Kytzlera z Freie Universität Berlin/West oraz ks. dra Bogdana Cześza, przewodniczącego Sekcji Patrystycznej przy Komisji Episkopatu Polski do Spraw Nauki Katolickiej /PET Poznań/.

Dwudniowe obrady zostały podzielone na cztery sesje, po dwie każdego dnia: przedpołudniowa i popołudniowa. Każda z sesji kon-

centrowała się wokół określonego tematu, któremu poświęcono jeden referat i kilka komunikatów.

Symposium rozpoczęto starożytną modlitwą do Ducha Świętego, św. Ildefonsa z Toledo. We wprowadzeniu ks. dr Stanisław Longosz, który pełnił honory gospodarza pod nieobecność kierownika Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim KUL p. doc. dr hab. Barbary Filarskiej, powitał Księdza Rektora KUL Bpa Piotra Hemperka oraz przybyłych gości. Zwrócił także uwagę na aktualność zagadnienia małżeństwa i rodziny, które stało się w ostatnich latach przedmiotem nie tylko prasowych artykułów, lecz także wielu zjazdów. Zauważa się jednak wyraźny brak patrystycznego pogłębienia tematu, co z pewnością nie jest przedsięwzięciem łatwym, ponieważ nauka Ojców Kościoła - z wyjątkiem "De bono coniugali" św. Augustyna - nie stanowi zwartego, systematycznego wykładu; zajmują się oni bowiem tą problematyką tylko marginesowo w swej pisarskiej działalności, a ich przepowiadanie uwarunkowane jest ówczesną sytuacją. Symposium to - podkreślił ks. Longosz - jest spełnieniem życzenia Ojca Świętego, Jana Pawła II, wyrażonego krótko przed VI Synodem Biskupów /1979/, by podjęto refleksję nad rodziną wczesnochrześcijańską.

Rektor KUL, ks. bp prof. dr Piotr Hemptek, w przemówieniu podkreślił również aktualność przedmiotu rozważań i jego znaczenie. Od trwałości bowiem rodziny zależy trwałość społeczeństw, a od jej rozpadu rozkład społeczeństwa. "Rodzina chrześcijańska - mówił - ma zapewniony taki trwały fundament, a mianowicie jedność i nierozzerwalność małżeństwa". Ksiądz Rektor wyraził przekonanie, że refleksja nad myślą Ojców pozwoli zrozumieć istotne wartości małżeństwa, dziś nierzadko poddawane dyskusji. Jednocześnie świadomość trwałej tradycji przekazu i nauczania pomoże uznać stanowisko współczesnego Kościoła, reprezentowane m. in. przez Jana Pawła II.

S e s j i p i e r w s z e j /przedpołudniowej/, w pierwszym dniu obrad, przewodniczył dr Andrzej Bober SJ. Zaprogramowany przez organizatorów temat "Starożytna rodzina przedchrześcijańska" został podjęty w referacie ks. dra Augustyna Eckmanna "Starożytna rodzina grecka i rzymska" oraz dwu komunikatach: dra Juliusza Jundziłła /WSP Bydgoszcz/, "Praktyka i teoria wychowania w ro-

dzinie w pismach Seneki, Epikteta i Marka Aureliusza" i mgra Anny Kałabun /KUL/, "Turia wzorem starożytnej żony".

Ks.dr Eckmann opierając się na analizie zabytków materialnych i pisemnych przypomniał pojęcie małżeństwa i rodziny w Grecji /od XVII w. do IV w. prz.Chr./ oraz w Rzymie /od VIII w. prz. Chr. do pryncypatu Augusta/. Dopowiedzeniem tego referatu były komunikaty dra Jundziłła i mgr Kałabun dotyczące jednak tylko Rzymu późnego okresu.

S e s j a d r u g a /popołudniowa/, której przewodniczył dr Tytus Górski, nosił ogólny tytuł "Rodzina chrześcijańska w ogólności". Złożyły się na nią referat ks.dra Stanisława Longosza /KUL/, "Obrona dziecięcego życia w nauce Ojców Kościoła" oraz komunikaty ks.prof.dra Józefa Kudasiewicza /KUL/, "Mężowie miłujcie żony, jak Chrystus umiłował Kościół" /Ef 5,25-33/, ks.doc.dra hab. Wojciecha Góralskiego /KUL/, "Małżeństwo i rodzina w pierwotnym prawodawstwie kościelnym", prof.dra Bernharda Kytzlera /Freie Universität Berlin/West/, "Die Darstellung von Ehe und Familie in den epischen und lyrischen Dichtungen des Statius und seiner Zeitgenossen" /"Ujęcie małżeństwa i rodziny w epickiej i lirycznej twórczości Stacjusza i jemu współczesnych"/. Umieszczonego w programie komunikatu doc.dra hab. Tadeusza Dobrzeńckiego /Warszawa, KUL/, "Portret rodzinny przedłużeniem starożytnego kultu przodków" uczestnicy sympozjum nie wysłuchali z powodu choroby prelegenta.

Ks.Kudasiewicz stwierdził, że św.Paweł, choć nie burzy struktury familiae antiquae, to jednak przedstawia nową motywację wzajemnych stosunków wewnątrzrodzinnych wzorowanych na wzajemnych relacjach pomiędzy Chrystusem a Kościołem. Ks.Góralski przedstawił zbiór starożytnych, chrześcijańskich tekstów prawnych /pisma pseudoapostolskie, uchwały soborów i synodów/, które mimo braku systematyzacji treści prawnych w przedmiocie małżeństwa, dowodzą o istnieniu już w tym okresie prawa małżeńskiego.

Ks.Longosz swe wystąpienie na temat obrony dziecięcego życia w nauce Ojców podzielił na dwie części. W pierwszej omówił nieprzychylny, okrutny stosunek starożytnego świata do życia dziecka, w drugiej zaś naukę Ojców podkreślając wartość życia każdego poczętego

dziecka.

Komunikat prof. Kytzlera przybliżył sylwetkę działającego na dworze cesarza Domicjana poety Publiusza Stacjusza /45 r. -96 r. po Chr./, który w "Tebaidzie", niedokończonyj "Achilleidzie" i "Sylwach" ukazuje wiele momentów życia rodzinnego, podkreślających wartość jedności, nierozzerwalności i miłości małżeńskiej.

Pod koniec pierwszego dnia obrad miała miejsce uroczystość podziękowania o. dr. Andrzejowi Bobrowi za kilkunastoletnią pracę na KUL. Ojciec Profesor z dniem 11 X 1983 r. przeszedł na emeryturę. Ze środowiskiem KUL związany był od 1971 r. W imieniu rektora KUL podziękowanie złożył prorektor, ks.doc.dr hab. Jan Śrutwa, który odczytał list Rady Wydziału Teologicznego. Uroczystość tę cechowała niezwykła serdeczność, wynikająca nie tylko z szacunku dla wiedzy, ale i umiłowania Profesora, wdzięczności za Jego prostotę oraz służebną pomoc swoimi umiejętnościami. Gratulacje złożył - również Ks.dr B. Częsz w imieniu Sekcji Patrystycznej przy Komisji Episkopatu Polski do Spraw Nauki Katolickiej, a w imieniu redakcji "Vox Patrum" i Międzywydziałowego Zakładu Badań nad Antykiem Chrześcijańskim ks.dr S. Longosz. Nie żegnano Profesora, lecz gratulowano etapu, chlubnie zakończonej pracy jako nauczyciela akademickiego. Wszyscy oczekują na dalszą obecność Profesora na patrystycznej niwie, bo Ojciec Bober to instytucja! Kwiaty na ręce Profesora złożył najmłodszy uczestnik Sympozjum, alumn trzeciego roku Seminarium Duchownego.

Drugi dzień Sympozjum był poświęcony nauce o małżeństwie i rodzinie u greckich i łacińskich Ojców Kościoła. Na sesji i trzej oiej "Rodzina w nauce Ojców greckich", której przewodniczył doc.dr hab. Marian Szarmach /UMK Toruń/, referat wygłosił ks.doc.dr hab. Henryk Wójtowicz /KUL/, "Zadania rodziny chrześcijańskiej w nauczaniu św. Jana Chryzostoma", a komunikaty: ks.dr hab. Wojciech Kania /Tarnów/, "Pierwsza rodzinna katecheza domowa w ujęciu św. Jana Chryzostoma", ks.dr Henryk Paprocki /CHAT Warszawa/, "Kanoniczna i liturgiczna strona małżeństwa na chrześcijańskim Wschodzie", ks.dr Bogdan Częsz /PFT Poznań/, "Małżeństwo a dziewictwo według świętego Metodego z Olimpu", ks.dr Jerzy Woźniak CM

/Kraków/, "Małżeństwo i rodzina w nauczaniu i prawodawstwie nestorian". Zapowiedziany w programie komunikat ks.dra hab.Franciszka Drączkowskiego - "Świętość małżeństwa i rodziny według Klemensa Aleksandryjskiego" nie został wygłoszony z powodu choroby prelegenta.

Ks.Wójtowicz przedstawienie tematu ułożył wokół dwu istotnych, w przekonaniu Jana Chryzostoma, zadań małżeństwa, mianowicie prokreacji i wzajemnej pomocy małżonków względem siebie i pozostałych członków rodziny. Praktycznym uzupełnieniem jego referatu był komunikat ks.Kani, który zapoznał słuchaczy z treścią przetłumaczonego przez siebie dziełka Jana Chryzostoma "O wychowaniu dzieci" /PSP 13, 157-185/. Komunikat ks.Paprookiego stanowił pozytywny wykład na temat ewolucji prawnego ujęcia małżeństwa i liturgicznego aktu jego zawarcia w pierwszym tysiącleciu na Wschodzie. Ks.Częsz w swoim wystąpieniu zilustrował poglądy Metodego z Olimpu o małżeństwie i rodzinie na tle eksponowanego przez starożytność chrześcijańską dziewictwa. Wiele ciekawych i niesnanych nam szczegółów dostarczyła prelekcja ks.Woźniaka o małżeńskim prawodawstwie u nestorian.

N a S e s j i o z w a r t e j, poświęconej "Rodzinie w nauce Ojców łacińskich", referat wygłosił ks.dr hab. Wacław Eborowicz /WSD Pelplin/ - "Teologia małżeństwa i rodziny w nauce świętego Augustyna", a komunikaty: prof.dr Bernhard Kytzler - "Ehe und Familie in der frñhlateinischen Apologetik /Minucius Felix und Tertulianus/, alumn mgr Józef Naumowicz /WSD Warszawa/ - "Stosunek św.Ambrożego do małżeństwa i życia rodzinnego", dr Alicja Stępniewska /KUL/ - "Rodzinne wychowanie dziewcząt w pedagogice św.Hieronima", dr Andrzej Bober SJ - "Rodzina Kościołem domowym według Ojców Kościoła", ks.dr Jerzy Grześkowiak /KUL/ - "Etapu rozwoju liturgii małżeństwa do XII w.".

Ks.Eborowicz, wybitny znawca św.Augustyna w swym wystąpieniu omówił pokrótce naukę tego Ojca o trzech dobrach małżeństwa, a następnie na podstawie jego "Wyznań" oraz listów /266,226,118/ przedstawił naukę o rodzinie.

Prof.dr Kytzler wskazał na różnice między Minucjuszem Feliksem i Tertulianem, co do sposobu przedstawiania i ujęcia problema-

tyki rodziny. Bardzo interesująco i sugestywnie, operując bogatym materiałem źródłowym i faktograficznym, mgr Naumowicz przeprowadził apologię św. Ambrożego, uważanego za przeciwnika małżeństwa. Wskazał on, że Ambroży doceniał zarówno wartość dziewictwa, jak i małżeństwa, chociaż podkreślał jego ujemne strony. Dr Alicja Stępniewska wskazała, że zasługą św. Hieronima jest zastosowanie najlepszych wzorów szkolnego nauczania chłopców do domowego wychowywania i kształcenia dziewcząt.

Ojciec Bober swe wystąpienie na temat rodziny jako Kościoła domowego zawarł w sześciu punktach: 1. rodzina staje się Kościołem domowym przez fakt chrztu; 2. sens terminu wyjaśnia św. Jan Chryzostom w komentarzu na 1 Kor 16, 19; 3. w rodzinie jako Kościele domowym obowiązuje równość; 4. wszystkich w rodzinie charakteryzuje dążenie do doskonałości i świętości; 5. w rodzinie jako Kościele domowym wychowuje się do apostołstwa i do pomagania Chrystusowi; 6. rodzina jako Kościół domowy wychowuje do męstwa w obronie wiary i Kościoła.

Ks. Grześkowiak swój komunikat na temat etapów rozwoju liturgii małżeństwa do XII w. podzielił na dwie części: do IV w. i od IV do XI w. Liturgia zawierania małżeństw nie wykształciła się w Kościele pierwszych wieków; dopiero od połowy IV w. można mówić o pewnych elementach liturgicznych obrzędów. Aż do XI w. nie było obowiązku kościelnego zawierania małżeństw.

Podsumowania i zamknięcia Sympozjum dokonał ks. dr Stanisław Longosz. Najpierw wyraził zadowolenie ze zorganizowania Sympozjum na taki właśnie temat, pomimo wielu trudności ze znalezieniem odpowiednich specjalistów. Wydaje się, i takie było chyba przekonanie ks. Longosza, że Sympozjum stanowiło okazję postawienia problemu w ogóle. Pozwoliło na zauważenie wielu zagadnień w ramach dyskutowanego problemu, które należałoby uwzględnić w literaturze lub w następnym sympozjum.

Przedstawione referaty i komunikaty ukażą się w jednym z najbliższych numerów "Vox Patrum".

Marek Marczewski